

vrijstadparkstad

Het park, de stad en het zilver

1. Krimp in perspectief

Parkstad Limburg staat niet op zichzelf. Zij maakt onderdeel van een grotere regio. Binnen de landsgrenzen bestaat die regio uit de Westelijke Mijnstreek, het Heuvelland en Maastricht. Over de landsgrenzen heen is vooral de relatie met Aken van belang, terwijl naar het zuiden Luik binnen bereik ligt. Tussen deze gebieden bestaan de nodige uitwisselingen en overeenkomsten op sociaal, economisch en cultureel gebied – een goede reden om deze gebieden tezamen als één regio te begrijpen.

Demografie en ruimte

Het is een regio waar over *grosso modo* over de hele linie sprake is van demografische krimp. Daarbinnen is Parkstad Limburg op haar beurt een flinke krimper. Hier doen zich de problemen en dilemma's die verband houden met de bevolkingsteruggang ook het sterkst en het eerst voelen. Parkstad Limburg loopt in dit opzicht voor op de Nederlandse ontwikkelingen. Uit die –op het eerste gezicht twijfelachtige– koppositie kan ook voordeel getrokken worden, mits tijdig en op doordachte wijze de politieke bakens verzet worden. Politiek is krimp door het samenwerkingsverband van de zeven gemeenten die samen Parkstad vormen inmiddels als uitgangspunt erkend, maar daaruit worden nog maar zeer ten dele de nodige consequenties getrokken (*waarover meer in hoofdstuk 3*).

Parkstad kent al sinds de jaren negentig van de vorige eeuw een negatieve groei. Momenteel herbergt zij 241.000 inwoners. Dit aantal zal de komende decennia met zo'n 20 tot 30 % afnemen. Die afname zal niet geleidelijk gaan. Er zal een versnelling van krimp plaatsvinden op het moment dat de babyboomgeneratie begint uit te sterven. Daarna zet de krimp zich in vertraagd tempo door als onderdeel van een langetermijntrend op Europees en na een periode van stagnatie tussen 2050 en 2070 ook op wereldschaal waarbij het kindertal per vrouw onder 2.1 kind blijft – het getal dat nodig is om de omvang van de bevolking op het zelfde peil te houden.

Een vergelijkbare tempowisseling in de te voorziene krimp doet zich voor in de woningvoorraad, en wel in versterkte mate. Deze woningvoorraad, thans met een omvang van 112.978 woningen, zal vooralsnog niet in dezelfde mate overbodig worden als het tempo waarin de bevolking afneemt. De vertragingfactor heeft te maken met de woonverdunding die in sterkere mate optreedt bij een sterk vergrijsde bevolking na uitsterven van de eerste partner in een huishouden. Een belangrijk deel van de 'achterblijvers' zal als eenpersoonshuishouden in de woning blijven of beslag leggen op een andere (kleinere) woning. Als deze 'laatsten der mohicanen' uitsterven, komt in relatief korte tijd een groot aantal woningen vrij. Waardedaling van de woningvoorraad is het gevolg, een ontwikkeling die nu al in de sterk vergrijsde Parkstad gaande is en straks alleen maar gaat versnellen als binnen twee decennia ook de laatsten uit de babyboomgeneratie het leven laten. Het is zaak om deze 'val' te voorkomen door anticiperend beleid te voeren. Een beleid dat bestaat uit een uitgekende combinatie van sloop, verbouw en nieuwbouw. Een beleid dat niet de vergrijzing als enige of hoofdzakelijke opgave neemt, maar ook voorsorteert op de periode van vertraagde krimp die daarop volgt (*over de ruimtelijke uitwerking hiervan zie hoofdstuk 4b*). Daarbij is het van belang om zich een beeld proberen te vormen van het soort mensen dat in

de toekomst de Parkstad zal bevolken. Dat beeld vormt het belangrijkste uitgangspunt van het sociale, culturele en ruimtelijke beleid van nu en morgen.

Kwaliteit en identiteit

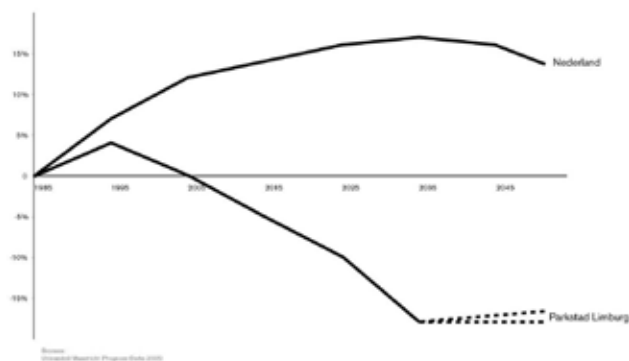
Parkstad staat weliswaar niet op zichzelf, maar vormt tegelijk wel degelijk ook een wereld op zichzelf. Een wereld die zowel naar binnen als naar buiten gericht is. Het landschap weerspiegelt dit dubbelkarakter. In droog- en beekdal waant men zich in eigen 'dorp', boven op het golvende plateau geniet men weidse vergezichten. Ook de geschiedenis weerspiegelt dit dubbelkarakter. In de middeleeuwen en de vroeg-moderne tijd een tamelijk op zichzelf staande agrarische streek, met de opkomst van de mijnbouw in de late 19e eeuw gegroeid tot een immigratiegebied voor arbeiders uit binnen –en buitenland. Maar mede door het verspreide occupatiepatroon van de mijnbouw ontstond niet één metropool, maar een 'polypool' met vele dorpse kernen. Het dorp en de mijnwerkerskolonie werden de biotoop van het alledaagse leven. Tot op de dag van vandaag zijn de mensen vooral trots op hun eigen wijk of kolonie. Er lijkt nog immer sprake van een tamelijke grote sociale cohesie op wijkniveau, bijvoorbeeld in een wijk als MSP in Heerlen, een cohesie en een wijk trots waar menige Vogelaarwijk in de Randstad jaloers op kan zijn.

Een ander aspect dat direct in het oog springt tijdens een bezoek bij wijken in Parkstad Limburg is de grote zelfwerkzaamheid. Het zelf bouwen, het knutselen aan eigen huis en erf lijkt de Parkstedeling in het bloed te zitten. Het is deze cultuur waarop heel goed aangehaakt kan worden bij een ruimtelijke strategie van de krimp. Meer vrijheid op grotere kavels zou een wooncultuur kunnen stimuleren dat én geworteld is in Parkstad zelf, én mensen van buiten aantrekt die meer avontuur en levensruimte willen dan de omringende gebieden op woongebied kunnen bieden. Zulk soort mensen zijn in alle lagen van de bevolking te vinden.

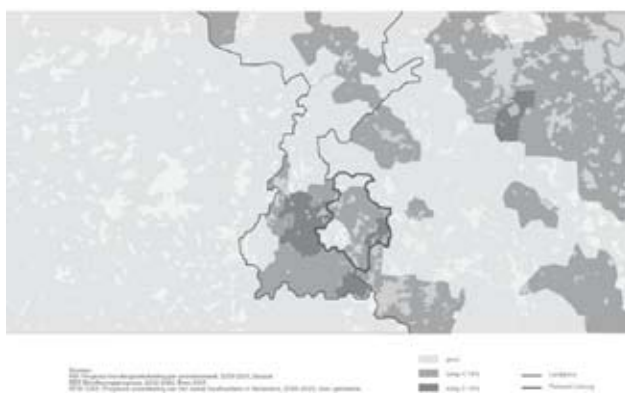
Zij die een tekort aan avontuur en levensruimte in de geijkte woonomgeving ervaren. En dat geldt niet alleen voor mensen uit 'de stad' (als bijvoorbeeld Maastricht of Aken), maar ook voor mensen uit het zuidelijker gelegen Heuvelland waar om zijn bijzondere karakter terecht een tamelijk streng ruimtelijk regime heerst. Hier kan Parkstad een lacune in de markt opvullen met het stimuleren van een wooneconomie waarin zelfwerkzaamheid en vrijheid als zogeheten 'Unique Selling Points' centraal staan. In die hoedanigheid kan Parkstad in de toekomst aantrekkelijk worden als woonstee voor mensen die in de omringende (stedelijke) gebieden werken. En dan is het de vraag of er naast deze 'wooneconomie' nog echt een reëel perspectief is op een werkgelegenheidssector met een dermate eigenstandige kracht dat deze als stuwende economische factor voor de ruimtelijke ontwikkeling van doorslaggevend belang kan zijn. De vraag is ook of het in alle opzichten wel zo nodig is, gezien de krimp in de beroepsbevolking die al het komende decennium inzet. Of zou er ...jawel... u leest het goed, sprake kunnen zijn van een nieuwe golf van delfstofwinning? *Meer daarover meer in hoofdstuk 4c. Over de ruimtelijke uitwerking van bovengeschetste 'vrije wooneconomie' zie –opnieuw– hoofdstuk 4b.*

Megacity

Tot slot van dit hoofdstuk kort nog iets over een nog hoger schaalniveau. Zuid-Limburg en aanpalende grensstreken staan niet op zichzelf, maar maken deel uit van een gebied dat binnen bereik ligt van een driehoek van stedelijke agglomeraties – te weten de Randstad, de Vlaamse Ruit en Het Rijn-Roergebied met Keulen. Samen vormen deze drie agglomeraties een ‘megacity’ in de term van de Spaanse socioloog Castells. Zuid-Limburg ligt dus niet zo perifeer als men vanuit Randstadperspectief wel eens denkt. Het ligt vlak tegen onderste been van de mega-stedendriehoek aan, nabij de hoofdtransportas tussen Vlaanderen/Brussel enerzijds en de Ruhrgebied/Keulen anderzijds. Misschien ligt het vanuit dit megacity-perspectief zelfs wel meer centraal dan de Randstad (what’s in a name). Samen met Noord-Brabant met zijn dynamische stedenband en Eindhoven als technisch kenniscentrum, Aken als dito centrum op groter schaal en Belgisch Limburg en delen van Belgisch Brabant opent zich hier het perspectief van een ‘groen kennishart’ binnen de Noordwest-Europese driehoek-netwerkstad, een ‘creatieve megacampus’ zou men ook kunnen zeggen. Binnen die campus hebben de oude industriegebieden van weleer door de sluiting van de mijnen het er lelijkst van langs gekregen, economisch en demografisch. Hier was -en is vaak nog- de trek uit de streek van jonge mensen om economische redenen het sterkst. Die trek hoeft niet tot in de eeuwigheid te duren. Als onderdeel van de creatieve megacampus zouden de perspectieven van gebieden als Parkstad wel eens beduidend beter kunnen zijn dan men nu zou kunnen bevroeden. Nee, nu niet weer stiekem gaan denken dat het spook van de krimp toch via een achterdeurtje weer buitengehouden zou kunnen worden. Die krimp zet echt door, maar zou op de langere termijn toch wel iets minder dramatisch kunnen uitpakken. Ook, ja juist voor een gebied als Parkstad Limburg. Daarbij kan een voorsprong opgebouwd worden op basis van het feit dat Parkstad als eerste ervaring op doet met een krimpbeleid en daar ook ervaring mee op wil doen.

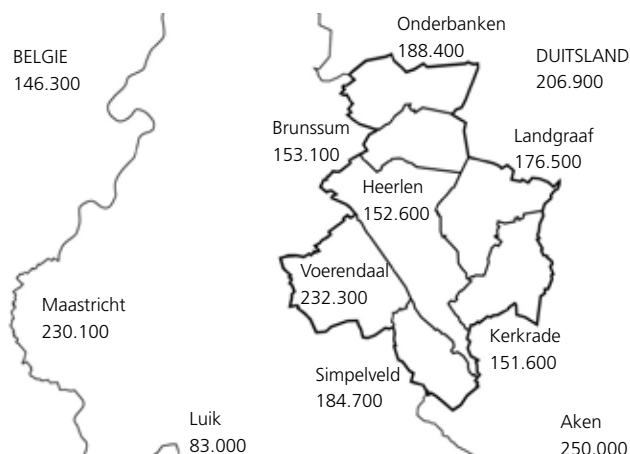
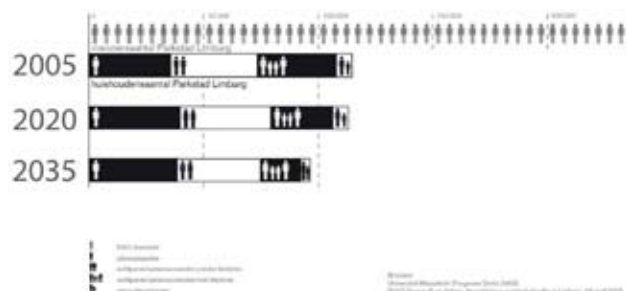

Bevolkingsontwikkeling in Parkstad Limburg en Nederland tot 2045

Krimp in Parkstad en wijde omgeving: hoe donkerder hoe sterker de krimp

	2007	2010	2035
Woningaantal	117.701	127.701	127.701
Huishoudens	117.255	110.839	93.804
Overschot woningen	466	16.862	33.897

Gemiddelde huizenprijzen in de zeven gemeenten van Parkstad Limburg en ommesteden

2. Labyrinth

Gelaagdheid

Parkstad herbergt een sterk gelaagd landschap. Gelaagd in geologische zin – *waarover meer in hoofdstuk 4c*. Gelaagd ook in historische zin. Deze historische gelaagdheid kan in het kader van de krimpproces beter leesbaar worden. Daarbij moet niet alleen gedacht worden aan het gecanoniseerde cultuurhistorische erfgoed van de architectuur, maar ook aan elementen en relicten die minder hoog op de erfgoedtroetellijst staan maar wel degelijk ook een plaats verdienen in de ‘aardlagen’ van het door mensen gevormde landschap. Dus niet alleen aandacht en waardering voor pre-industriële bebouwingslinten of de befaamde mijnbouwkolonieën, maar ook voor wederopbouwbuurten en bloemkoloniewijken. En niet alleen aandacht voor de objecten en ensembles op zichzelf, maar ook voor de maatschappelijke en landschappelijke context. Op het moment dat de kolonieën in de loop van het krimpproces weer min of meer ‘alleen’ in het landschap zouden komen te staan, wordt ook hun dorpse eilandkarakter, los van de pre-industriële occupatiepatronen, weer in het landschap waarneembaar. Hetzelfde geldt voor de woningwijken die tijdens het interbellum door gemeenten en woningbouwcorporaties werden gebouwd. Het tuinstadconcept was inmiddels norm geworden. Een concept dat relatief veel grond vergde. Goedkope grond was dus een voorwaarde, wilde men deze sociale woningbouw betaalbaar kunnen houden en die vond men in de directe omgeving van de bebouwingskernen, maar verder weg van stad en dorp. Aldus werd een nieuwe laag van ‘dorpse eilandjes’ aan het bebouwingspalet toegevoegd van wat toen nog de Oostelijke Mijnstreek heette.

En dan zijn er de infrastructurele ingrepen van het post-mijnbouw-tijdperk, die op hun beurt een nieuwe laag aan het landschap hebben toegevoegd. Op zijn minst dus al vier lagen, de specifieke afzettingen uit prehistorie, Romeinse Tijd, Middeleeuwen en vroegmoderne periode nog niet eens meegerekend. Diverse occupatiestructuren dus, elk met hun eigen ruimtelijke logica, naast en over elkaar heen – zie hier de kern van het historisch gegroeide labyrinthkarakter van Parkstad. Eilandenrijk, labyrinth – dat karakter wordt niet alleen door verschillende occupatiepatronen bepaald maar ook door de culturele en politieke setting waarin een en ander zijn beslag kreeg. In dit opzicht is Parkstad – en het Zuid-Limburg waarvan het deel uitmaakt – een geval apart in de Nederlandse verhoudingen. De vergaande staatkundige versnippering die hier in het midden van de 17^e eeuw tot stand kwam kende zijn weerga niet. Zo vormde bijvoorbeeld Schaesberg met kasteel een Spaanse enclave binnen het Staatse (Nederlandse) grondgebied van Heerlen. De weg van Maastricht naar Gulik liep vanouds over... Schaesberg. Ook Hoensbroek met zijn kasteel was Spaans. Veel kastelen en kloosters waren onder druk van (R.K) kerk en adel op de Spaanse onderhandelars Spaans gebleven. In ruil daarvoor was het streekcentrum Heerlen geofferd aan de Staatsen.

Tegen het licht van deze historische achtergrond van politieke en bestuurlijke versnippering mag het een prestatie van formaat heten dat de Parkstadgemeentes tot een samenwerkingsverband kwamen dat als eerste in Nederland de problematiek van de krimp onder ogen durft te zien. En daarmee zijn we terug bij de identiteit van Parkstad zoals geschetst in het eerste hoofdstuk: naar binnen en buiten gekeerd, dorpse knusheid naast weidse vergezichten.

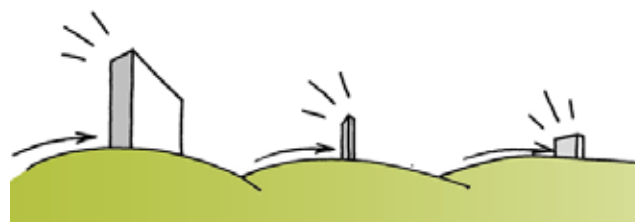
Fijnmazigheid

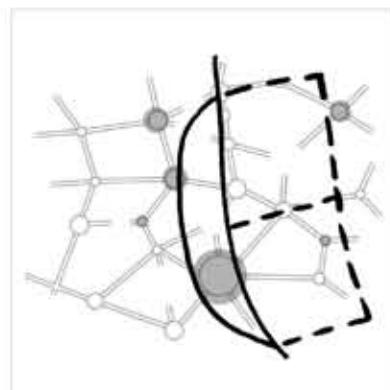
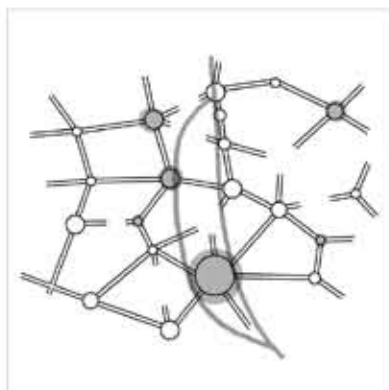
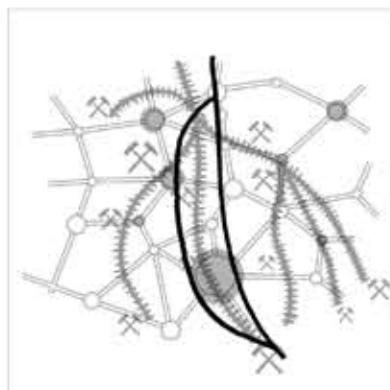
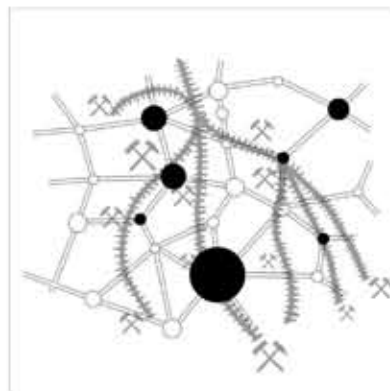
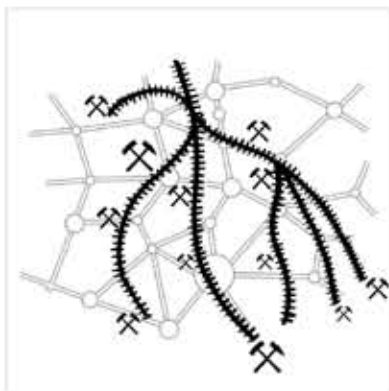
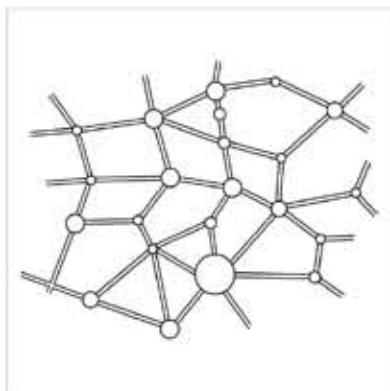
Fijnmazig – dat is een tweede aspect dat in het oog springt in Parkstad. Die fijnmazigheid houdt niet alleen verband met de schaal van het pre-industriële landschap. In dat opzicht zijn er niet zoveel verschillen met de omringende gebieden. In de beek- en droogdalen is het landschap op zijn kleinschaligst. Een belangrijke factor voor een verdergaande fijnmazigheid in dit gebied is nu juist gelegen in – o paradox- de grootschalige ingrepen die de mijnbouw met de bijbehorende ontsluiting met zich meebracht. Deze volgde zijn eigen logica, los van de onderliggende oudere landschapslagen, en leidde daardoor tot afsnijdingen van bestaande lijnen in het landschap, tot overhoekjes ingeklemd tussen oude en nieuw. Zo ontstond een versnippering van het landschap die op zijn beurt bijdroeg tot een verdere fijnmazigheid. En niet alleen tot fijnmazigheid, maar ook tot een landschap van breuken op de plekken waar nieuwe lijnen in het landschap oude lijnen en verbindingen afsnijden. Zo groeide een structuur van onderbrekingen en verstoringen waarin het niet altijd even makkelijk is om de weg te vinden. Wie zei daar doolhof, labyrinth?

Onverwachte contrasten

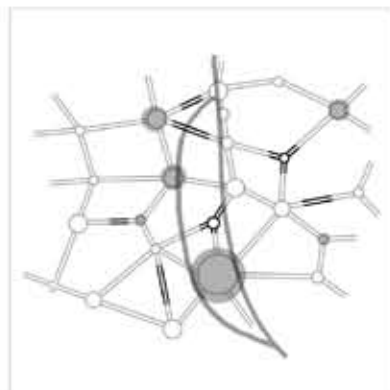
De forse ingrepen die de moderne industrie met zich mee bracht, resulteerden natuurlijk niet alleen of zelfs maar in de eerste plaats maar in idyllische kleinschaligheid, maar ook in contrasten. Schaalcontrasten natuurlijk in de eerste plaats, maar dat is niet het enige. Ook contrasten tussen landelijk en industrieel, traditioneel en modern waren het gevolg - contrasten op het gebied van cultuur en sfeer. Ze maakten de staatkundige, juridische en culturele lappendeken die dit gebied toch al was nog beduidend veelkleuriger. En zo kan het gebeuren dan je, heden ten dage op reis door Parkstad, van de ene verrassing in de andere valt. Het ene ogenblik ben je omringd door grote hoge galerijflats, een ogenblik daarna, aan de andere kant van spoorlijn of heuvel, kom je plotseling in een intiem beekdal.

Labyrinth en lappendeken. Door de aanhangers van snelle, doelmatige verbindingen en een eenduidige ruimtelijke inrichting worden deze hoedanigheden niet in de eerste plaats als positief gezien. Hun discours beheerst nog te zeer de ruimtelijke discussie over de toekomst van Parkstad. Wij zouden er juist voor willen pleiten labyrinth, contrast en lappendeken als positieve kwaliteiten te waarderen. In Parkstad kun je onderduiken, wegduiken, je ver weg wanen van de grote wereld om op ieder gewenst moment weer op te kunnen duiken. Ideaal als woongebied, zowel voor zowel de mensen die er geboren en getogen zijn als voor hen die werkend in omringende stedelijke gebieden in hun eigen parkstad tot rust en inspiratie willen komen.

De historische gelaagdheid in Parkstad Limburg, van het pre-industriële landschap via de mijnbouw naar het post-industriële landschap

3. De balans

In dit laatste hoofdstuk van de eerste drie algemene inleidende hoofdstukken, willen we, alvorens in het vierde en vijfde hoofdstuk over te gaan tot de ruimtelijke uitwerkingen, een voorlopige balans opmaken van het vigerende beleid en in het kort aangeven waar het roer ons inziens nog een extra slag om zou moeten.

Doorbreken van het expansie-denken

In het huidige beleid van de Parkstad wordt krimp nog vooral als woningbouw- en volkshuisvestingsvraagstuk gezien. Nog te weinig wordt krimp ook betrokken op andere beleidsvelden. Zo bestaat er nog steeds de neiging om in te zetten op –veelal vaak opmerkelijk grootschalige- economische projecten die gericht zijn op expansie. Met zo'n benadering wordt voorbijgegaan aan het feit dat het komende decennium al een krimp van de beroepsbevolking zal doorzetten, een krimp die voorafgaat aan de versnelling van de afname van de bevolking. Ook van belang is zich de vraag te stellen of nieuwe projecten rekening houden met mogelijke verschuivingen in de samenstelling van de beroepsbevolking. Hier kan overigens het aanbod aan werkgelegenheid de vraag enigszins sturen, mits een en ander past in een duidelijk profiel en een duidelijke identiteit van Parkstad. Als men uit wil gaan van het profiel zoals in voorgaande hoofdstukken is geschetst, dan moeten grootschalige projecten die gericht zijn op expansie en het verder opsouperen van de groene ruimte met de grootst mogelijke terughoudendheid worden benaderd. Grote twijfels hebben we in dit verband over het sciencepark en de scholenlocatie aan de verkeerde kant van de snelweg en de Geleenbeek overschaduwend. Of over het gigantische grensoverschrijdende bedrijventerrein waar in al zijn eenzaamheid een spic & span World Trade Centre prijkt. En dan is er de Parkweg die de continuïteit van juist het park in de Parkstad verder aantast en tevergeefs het samenbindende van Parkstad probeert te vangen in een anonieme en generieke ruimtelijke ingreep, waar de kwaliteit van Parkstad nu juist bevorderd zou kunnen worden door kleine lokale investeringen.

Het centrale devies zou hier moeten zijn: geen expansie meer, en al helemaal niet op de forse schaal die men nog al te vaak voor ogen heeft. Waar inmiddels verplichtingen zijn aangegaan, zouden mogelijkheden moeten worden onderzocht om tot een ruimtelijke uitruil te komen, waarmee projecten in waardevolle beekdalen verplaatst zouden kunnen worden naar gebieden en wijken waar herstructurering aan de orde is. De centrale vragen hierbij zijn: welke instanties kunnen en moeten hier het beste het initiatief nemen, en welke wet- en regelgeving komt voor verandering in aanmerking om te voorkomen dat er economische en landschappelijke kapitaalvernietiging plaatsvindt?

Voorkom desinvesteringen

Hier is het devies: 'over de top kijken', zoals de onderzoeksgroep bevolkingsdaling.nl van de Limburgse onderzoekers Wim Derks, Peter Hovens en Leo Klinkers het zo treffend typeert. Voorkom dat er geïnvesteerd wordt in projecten die op langere termijn (deels) overbodig lijken te zijn zoals het project Maankwartier rond station Heerlen, waarmee de stad een veel te grote broek aantrekt. Datzelfde geldt overigens ook voor de centrumplannen die voor de kernen van andere Parkstadgemeentes in de maak zijn. Probeer de verleidingen van koortsbarometer van de markt te weerstaan, ook al lijken de perspectieven om op korte termijn nog goed te kunnen draaien nog zo aantrekkelijk. Kijk in plaats daarvan over de top van de groei heen, een top overigens die in Parkstad op menig punt al gepasseerd is. Kijk vooral naar mogelijkheden voor een betere benutting en op termijn inkrimping van de bestaande capaciteit – op alle vlakken: woningbouw, bedrijventerreinen, infrastructuur, economische en sociaal-culturele voorzieningen.

Beter veel kleine initiatieven dan enkele grote

Met groei hebben we de afgelopen twee eeuwen de nodige ervaring op gedaan. Krimp is een proces dat we nog niet kennen, waar het lastig is om te voorzien hoe het in detail in zijn werk zal gaan. Lopende het proces kunnen dingen een andere wending krijgen. Alleen al daarom is het beter veel kleine dan enkele grote initiatieven te ontwikkelen. Werkendeweg kan men dan makkelijker tussentijds bijsturen en kunnen er binnen die veelheid van initiatieven alsnog accenten en zwaartepunten aangebracht worden.

Een andere, al even zwaarwegende reden om niet in te zetten op een monocultuur van enkele grote projecten is de volgende. Als er met zo'n groot project iets mis gaat, dan kan het in tijden van krimp ook gelijk heel erg mis gaan. In tijden van groei kan dankzij de algehele trend van toename de schade op wat langere termijn deels toch wel enigszins opgevangen worden. Die opvangcapaciteit is er in een setting van krimp veel minder. Je trekt bijvoorbeeld niet zo makkelijk een nieuw blik consumenten met de nodige koopkrachtige vraag open. Dat betekent niet dat er in tijden van krimp geen sprake zou kunnen zijn van economische groei per hoofd van de bevolking. Integendeel. Het vereist alleen een andere strategie, waarbij men inzet op kleinere, kwalitatief hoogwaardige marktsegmenten en vaak zelfs de zogeheten niches.

Deze kleinschalige benadering is niet alleen economisch relevant, maar ook in ruimtelijk opzicht. Veel kleine lokale investeringen in het labirynth kunnen juist bij uitstek de kwaliteit en de identiteit van Parkstad versterken. Juist door niet mee te gaan met het 'groter en meer' dat in de gebieden rondom nog alom gepredikt en gepraktiseerd wordt, kan Parkstad zich onderscheiden en succesvol een eigen koers varen.

Nu

Gepland

Nu

Toekomst

TE KOOP
CENTRUMPLANSCHAESBERG.NL

4. Het park, de stad en het zilver

In dit hoofdstuk geven we de hoofdlijnen aan van een mogelijke ruimtelijke uitwerking van het voorgaande. Hoe kan het concept van 'vrijstadparkstad' vanuit regionaal perspectief en vanuit het idee van het labyrint gestalte krijgen? Daarbij ligt het voor de hand deze thematiek allereerst vanuit de thema's 'park' en 'stad' te benaderen. Dat gebeurt in de paragrafen a en b van dit hoofdstuk. Daarnaast willen we spelen met het idee dat er in de toekomst in Parkstad opnieuw delfstofwinning plaats vindt. Een winning die economisch zo interessant is, dat deze zich tot een relatief autonome factor in de ruimtelijke ontwikkeling van de streek ontwikkelt. In paragraaf c werken we dit idee uit aan de hand van een mogelijke continuering en uitbreiding van de winning van zilverzand.

a. Het park

De afname van de bevolking biedt een uitnemende kans om de groene structuur van Parkstad Limburg te versterken. Krimp kan ingezet worden om oude groene verbindingen in ere te herstellen en nieuwe bruggen te slaan van het ene naar het andere groene gebied.

Groene ruggengraat

De ruggengraat van het groen in Parkstad wordt gevormd door een drietal systemen van beekdalen en droogdalen en beekdalen. Het belangrijkste systeem is dat van de Geleenbeek met zijn voornaamste zijbeek de Caumerbeek. Het centrum van Heerlen ligt in de vork van deze twee beken. In het noorden van Parkstad vinden we het stroomgebied van de Rode Beek. En in het oosten is een kleiner beekstelsel dat afwatert op de Worm.

De eerste opgave is hier om deze systemen zelf te herstellen, te versterken, waar nodig robuuster te maken. De tweede opgave is de systemen onderling met elkaar met elkaar te verbinden. De derde opgave is deze onderling verbonden dalensystemen te linken aan de grotere groengebieden in en om de Parkstad, en dan met name de Brunsummer Heide in het noorden van Parkstad en het gebied ten zuiden van Voerendaal en Ubachsberg dat het landelijke overgangsgedebied met het Heuvelland vormt. De vierde opgave is door woonverdunding in de woongebieden kleine groene lobben te creëren die in verbinding staan met de grotere groenstructuur. In Parkstad woont iedereen aan de groenstructuur.

Ecologie en recreatie

De inzet van al deze inspanningen is tweeledig: ecologisch en recreatief. Op ecologisch gebied moeten de nodige knelpunten opgeheven worden door middel van de realisatie van groene verbindingen. Die verbindingen zouden dusdanig gedimensioneerd en ingericht moeten zijn dat ze ook goed als verbinding voor 'slow recreation' (wandelen, fietsen e.d.) te gebruiken zijn zonder dat de natuur onverantwoord verstoord wordt. Daarnaast kan een groot aantal groene verbindingen gecreëerd worden die er vooral voor de recreant zijn. Hier kan vaak volstaan worden met minimale landschappelijke ingrepen die een maximale doorgankelijkheid voor de groene recreant mogelijk maken. Tourniquets en stegeltjes als in het aanpalende Heuvelland, overstapjes en rasters, vlonders en bruggen die met de beek mee onder een

(snel)weg of spoorlijn doorgaan. Minstens zo belangrijk als deze voorzieningen in het fysieke landschap zijn de overeenkomsten die recreatief (mede) gebruik mogelijk maken. Op diverse plaatsen in den lande zijn al jarenlang goede ervaringen opgedaan met medegebruikscontracten en erfdiensbaarheden om de toegankelijkheid van zogeheten boerenlandpaden te formaliseren. In Parkstad Limburg gaat het niet zozeer om boerenlandpaden maar vooral om 'burgerlandpaden', niet alleen in de groene zones maar ook in wijken en andere woongebieden. De huiseigenaar die met zijn kavel een stuk vrijheid heeft gekocht dat hij elders niet zo makkelijk zou krijgen, accepteert in dezelfde overeenkomst de doorgankelijkheid voor derden van een (deel van) zijn terrein. In Parkstad woont iedereen aan een zandpad dat in directe verbinding staat met de groene ruggengraat van de regio. Vanuit iedere plek in Parkstad loop je zo het Heuvelland in.

Fors en subtiel

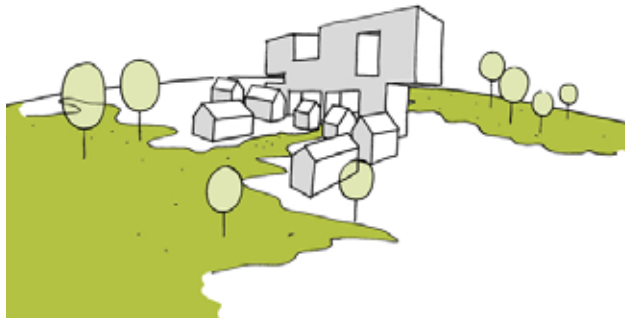
Niet alles kan met kleine ingrepen en soepele overeenkomsten geregeld worden. Wie de kaart van Parkstad bekijkt, ziet dat op diverse plekken niet te ontkomen valt aan forsere ingrepen. Er zijn plekken waar forse gebouwencomplexen danig in de weg staan. Die zouden toch het eerst verplaatst moeten worden. Hier en daar zou het goed zijn als zelfs hele wijken of delen van wijken zouden 'verdwijnen'. Vaak gaat het hier om naoorlogse wijken – het is juist de naoorlogse bebouwing die her en der de stedelijke bebouwing tot één grote koek aan elkaar gekit heeft.

'Verdwijnen' – dat klinkt onheilspekkend. Maar je hebt verschillende vormen van verdwijnen. Wij pleiten voor een aanpak waarbij wijken in de loop der tijd permeabel gemaakt worden. De bebouwing die blijft wordt aangepast aan de eisen van bewoners en natuur. Aldus kunnen bijzonder spannende woonmilieus ontstaan met een interessante ecologische en historische gelaagdheid. Wat deze milieus zo spannend kan maken is de terloopsheid van hun inrichting. Terloops, zonder achteloos te worden - dat bepaalt hun charme. In dit opzicht willen wij willen waarschuwen voor een overmaat aan de inrichting van deze gebieden. Dat geldt dan evenzeer voor de inrichting van uitgesproken groene gebieden. Niet ieder beekdal hoeft vergezeld te worden door geasfalteerde wandel- en fietspaden, bankjes en lichtarmaturen – alles in een vormtaal en ontwerpstyl die van Delfzijl tot Terneuzen de zelfde zijn.

Naoorlogse bebouwing in Parkstad Limburg

b. De stad

Het persoonlijke is ruimtelijk

Er bestaat een grote natuurlijke behoefte om de eigen directe woonomgeving een persoonlijk stempel te geven. Dat geldt voor het huis, dat geldt voor het erf en het kavel. Alle verworvenheden van de moderne tijd ten spijt zijn de mogelijkheden voor de verpersoonlijking van de eigen habitat de afgelopen anderhalve eeuw alleen maar afgenomen. Vaak werd de speelruimte gereduceerd tot het interieur van de woning en de achtertuin. Krimp biedt de mogelijkheid voor meer vrijheid op dit vlak. Niet alleen in fysiek ruimtelijk opzicht dankzij grotere kavels die lopende het krimpproces vrijgespeeld zouden kunnen worden. Maar ook en vooral ook in programmatisch opzicht. Met meer ruimte voor mengvormen van wonen en werken, meer ruimte voor particulier opdrachtgeverschap –zowel individueel als collectief. Meer ruimte voor een persoonlijke architectuur en inrichting van de kavel. Dat kan mogelijk gemaakt worden door een andere regelgeving. Dat hoeft niet per se altijd en in alle opzichten een vrijere regelgeving te zijn, maar wel een die naar de aard van de plek kan verschillen. Differentiatie kan in dit verband het lappendekenkarakter van Parkstad versterken.

Functiemenging tot voor de achterdeur

De verleiding is groot om de krimp ruimtelijk net zo top down te plannen als dat tot op heden met de groei gebeurde. Het is de vraag of dat gezien het eerder geschetste onbekende en onvoorspelbare karakter van krimp wel zo verstandig is. Het is bovendien de vraag of het wel voldoende ruimte geeft aan persoonlijke initiatieven 'bottom up' waaruit het concept van 'vrijstad-parkstad' voor een niet onbelangrijk zijn kracht put. Er moet ruimte zijn om in de informele sfeer nieuwe combinaties van voorzieningen te realiseren, zonder dat deze al bij voorbaat geblokkeerd worden door de machinerie van de centrale planvorming. Waar de initiatieven uitblijven, kunnen proefprojecten gestimuleerd worden, waarmee de nodige ervaring opgedaan kan worden met nieuwe vormen van functiemenging 'tot voor de achterdeur'.

Juist deze informele kleinschalige functiemenging biedt mogelijkheden voor de succesvolle Krimpstad van morgen en overmorgen. Juist de krimpopgave biedt bij uitstek goede kansen om niet langer in te zetten op monofunctionele bedrijventerreinen, scienceparken en wat dies meer zij, maar op iedere kavel gelegenheid te bieden voor bedrijvigheid, cultuur en recreatie, onderwijs- en zorgvoorzieningen. Het is een benadering die zijn heil niet zoekt

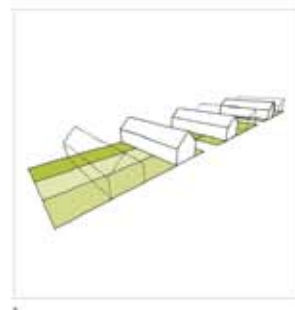
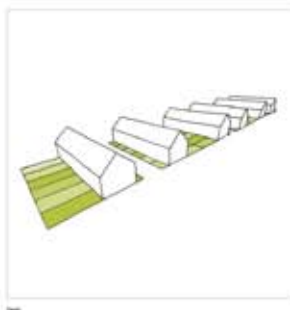
in het bijeenvegen van voorzieningen in grote clusters op een centraal wijk- of stadsdeelniveau (met de (on)nodige negatieve gevolgen voor sociale verbanden op een lager schaalniveau), maar in de kansen op informele contacten, nieuwe combinatie van functies en onvermoede 'bondgenootschappen op de kavels en tussen de kavels onderling. Zo'n chemie van sociale en programmatische interactie is alleen mogelijk als de regelgeving daar de nodige ruimte toe biedt. Hoe sturing en spontaan initiatief zich tot elkaar verhouden en op elkaar afgestemd moeten worden, vereist nadere doordinking en uitwerking. Daarbij dient ook met de gedachte gespeeld te worden om voorzieningen niet in de kern van de wijk op te sluiten (zoals nu nog vaak gebruikelijk is bij herstructureringsplannen), maar juist naar de randen met het groen te brengen, zodat de stad zich naar het park richt.

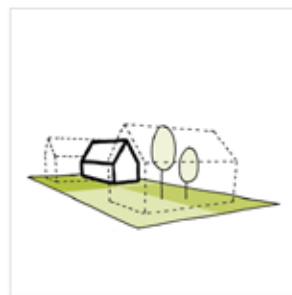
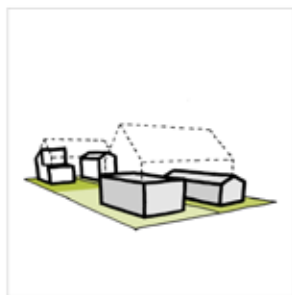
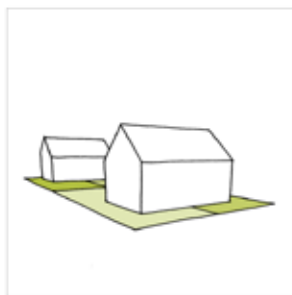
Op naar het park

De huidige bebouwde omgeving in Parkstad staat maar al te vaak met de rug naar het landschap, met de rug naar 'het park' toe. Dat geldt niet alleen met wijken met het klassieke gesloten bouwblok, maar evenzeer voor de villawijk met zijn gebrek aan openbaar groen. De inzet voor een vergroening van 'de stad' moet hier tweeledig zijn. Enerzijds moet het toegankelijk groen meer de stad ingetrokken moeten worden, moeten bepaalde wijken 'groen permeabel' gemaakt worden. Anderzijds moet 'de stad' waar mogelijk ook zicht bieden op de grotere groenstructuren en op zijn beurt zichtbaar zijn vanuit het park in de vorm van markante 'merkstenen'.

Opvallend is dat de open strokenbouw van de naoorlogse wijken in dit opzicht nog de meeste mogelijkheden lijken te bieden. Er is al vrij veel openbaar groen, en door de veelgebezigde zogeheten 'stempelstructuur' van de bebouwing met zijn herhaling van telkens min of meer het zelfde patroon is het vrij makkelijk om er rode bouwstenen uit te halen zonder dat de structuur wordt aangetast. Ook aan 'merkstenen' is er het nodige aanwezig in de naoorlogse bebouwing, maar dat is meestal van een wat latere datum - 'echte' hoogbouw uit de jaren '60 en '70 van de vorige eeuw.

De groene dooradering en doorgankelijkheid van 'de stad' speelt op diverse schaalniveaus. Niet alleen op de schaal van de buurt, de wijk en het stadsdeel, maar ook op het niveau van het gebouw en de kavel. Ook hier zijn tal van fasegewijze vormen verdunning en vergroening denkbaar. Een hoge en brede galerijflat die doorgankelijk en doorzichtig wordt, een overgedimensioneerd huis of huizenblok op een te kleine kavel dat in de loop van de tijd stapsgewijs meer licht, lucht, groen en ruimte krijgt. Zie hier bij uitstek het werkterrein van de architect.

c. ... en het zilver

Krimp kan ruimte bieden om de gelaagdheid van het landschap beter tot zijn recht te laten komen en economisch en creatief te benutten. Een nieuwe golf van delfstofwinning zou van de krimppoging een veel grootschaliger gelegenheid kunnen maken. Waar de dynamiek van de winning een eigen momentum krijgt, wordt de krimpproblematiek verlost van zijn kleinschalige complexiteit en genereert top down een nieuwe economische perspectieven en radicaal nieuwe vermaaklandschappen.

Geologie als leidraad

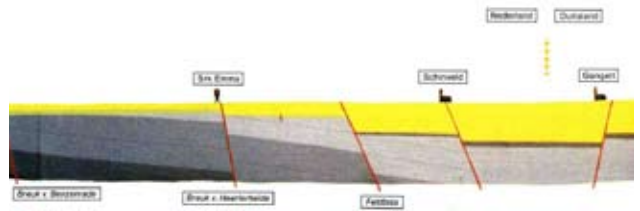
Geologisch kent Parkstad een traditie van graven en winnen van grondstoffen. Voor een deel zijn de open ruimtes in de stad overblijfselen van dit industriële landschap. Toch is het erfgoed van het winningslandschap slecht zichtbaar in Parkstad. Groeves worden na afloop van de winning keurig afgewerkt tot onherkenbare nieuwe landschappen. Zouden deze herinrichtingsgelden niet beter benut worden? En kunnen onafgewerkte winningslandschappen met relatief eenvoudige ingrepen niet heel goed onderdak bieden aan nieuwe programma's: op cultureel, recreatief, educatief alsook energetisch gebied? Deze vragen houden niet alleen verband met het oude winningserfgoed, maar ook met mogelijke nieuwe grondstofwinningen. Is het nog mogelijk grondstofwinning in Parkstad nieuw leven in te blazen? Zijn er nog economisch winbare grondstoffen in Parkstad aanwezig? Liggen deze eventueel onder bestaande woongebieden? Kan dit een aanleiding zijn om de krimppoging te sturen en de traditie van het omwoelen van de ondergrond voort te zetten? En tenslotte: welke nieuwe kwaliteiten kunnen na afloop van of lopende de winning toegevoegd worden aan landschap en samenleving van de Parkstad?

De economie van de silverrush

Een dergelijk scenario is in een hier volgend beeldverhaal uitgewerkt op het gebied van de winning van zilverzand. Parkstad herbergt nog flinke voorraden zilverzand van de allerhoogste kwaliteit. Een deel van die voorraden bevindt zich inderdaad onder bestaande bebouwing. Is hier een scenario denkbaar waarin de beperkte zilverwinning volgens aflopende concessies gecontinueerd en uitgebreid wordt tot een sector met een dusdanige dynamiek dat deze landschap en samenleving van Parkstad ingrijpend verandert?

Strandstad Limburg

En biedt deze winning niet een unieke mogelijkheid om al lopende de winning een nieuw recreatielandschap aan Parkstad toe te voegen? Een landschap van plassen met de mooiste, fijnste zilverzandstranden die een mens zich kan denken. Een type recreatielandschap waarin in de hele (eu)regio een groot gebrek is en waaraan grote behoefte bestaat. Doemt hier het perspectief van een Strandstad Limburg op?

5. Aanbeveling voor de wijk MSP, Heerlen

Op grond van voorgaande raden wij u aan de volgende opgaven nader uit te werken voor de Heerlense wijk MSP. Wij hebben daar de volgende ideeën over.

Toegankelijkheid van het park

Deze zou vergroot moeten worden, vooral naar de richting van het groen rondom kasteel Schaesberg. De aanleg van de Parkweg zou de wijk fataal afsluiten van dit groengebied en de leefkwaliteit onaanvaardbaar aantasten.

Vergroten van de persoonlijke ruimte

Dat kan in het kader van de krimp heel goed op (vergroot) kavelniveau, zonder dat de leefbaarheid en de ruimtelijke kwaliteit daar onder hoeven te leiden.

Bestaande concessies uitruilen

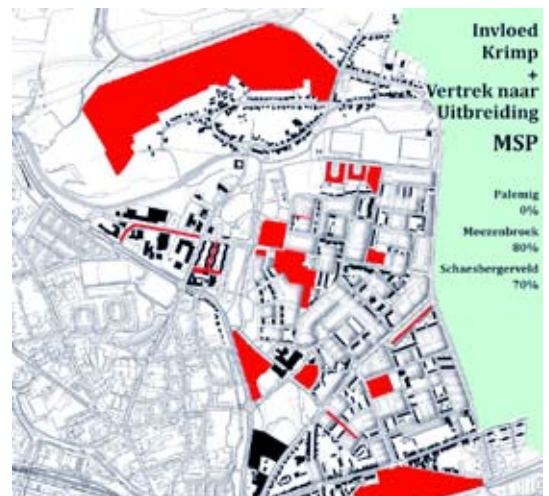
Bouwconcessies in de waardevolle groengebieden in en vooral rond de wijk zouden verplaatst moeten worden naar de wijk zelf. Daar komt ruimte door krimp.

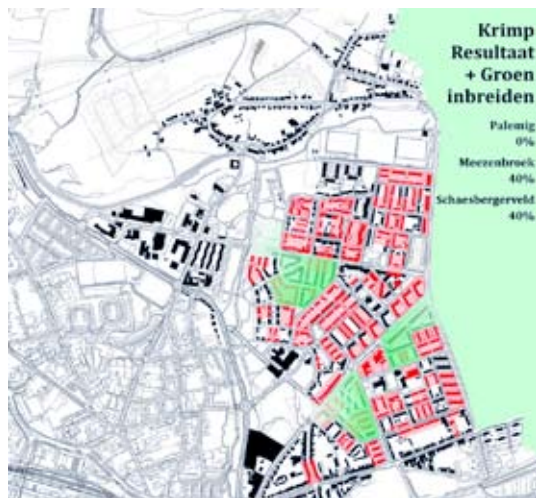
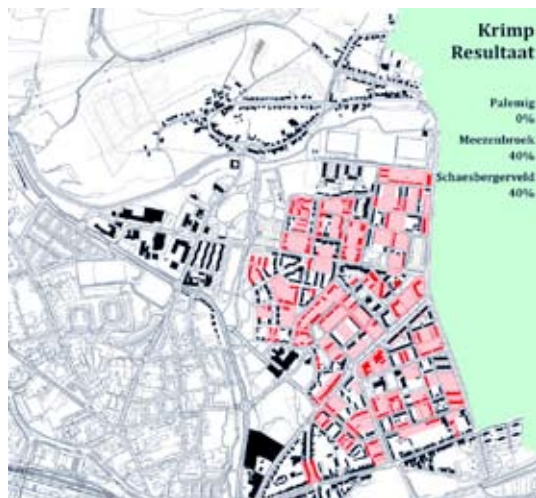
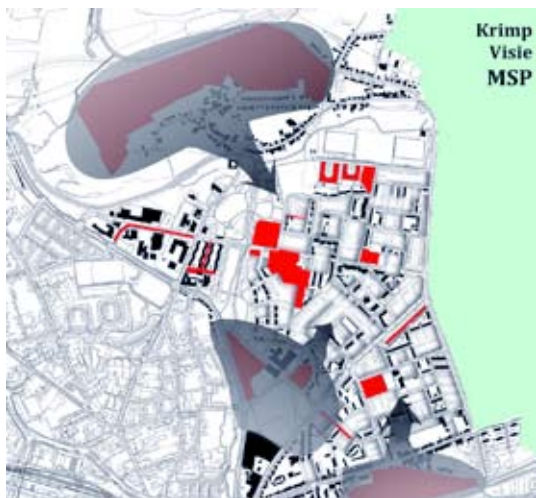
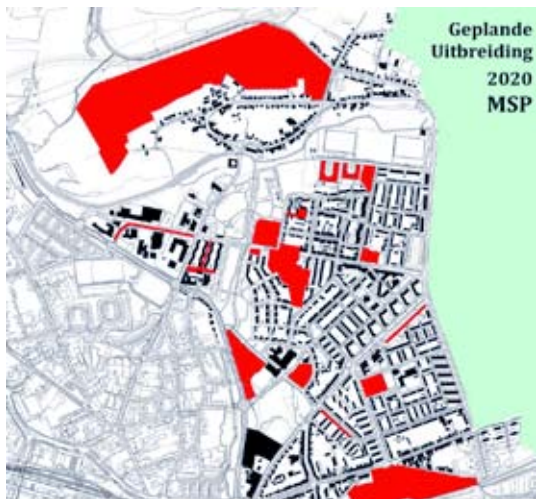
Voorzieningen naar de rand

In het kader van het eerder geformuleerde motto ; op naar het park' zou het hier juist in de rede liggen de voorzieningen niet midden in de wijk op te sluiten maar juist naar de rand met het groen te brengen, zodat daar een interactie tussen stad en park kan ontstaan.

Proefboringen silverrush

Stel, jawel – MSP ligt in de kansen- en gevarezone van een mogelijke silver-rush. Doemt dan het scenario van totale sloop op?

vrijstadparkstad

Het park, de stad en het zilver

Vrijstadparkstad is een vrijdenkoefening in het kader van Ontwerplab Krimp, Parkstad Limburg. Een samenwerkingsproject van de BNA, Stagg, Staro, Stawon, KEI en AEDES. Uitgevoerd door:

Buro 5, Maastricht
Alexander Smeets
Casper Slijpen

Frencken en Scholl Architecten, Maastricht
Jens Giessing

WY architecten, Eindhoven
Huub Swillens
Rein van Wylick

MAS architectuur, Hengelo
Rob Beerkens

Bureau Lofvers, Rotterdam
Willemijn Lofvers

Lopende Zaken, Den Haag
Steven van Schuppen

MUST stedenbouw, Amsterdam
Pieter Jannink

Amsterdam / Den Haag, 12 mei 2008

